Світлана Іванівна Меркулова,

кандидат педагогічних наук,
заступник декана з виховної роботи,
доцент кафедри рекламного і виставкового бізнесу
ВНЗ «Інститут реклами»,
м. Київ, Україна

УДК 373.5.091.2:[37:004](043.3)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗНЗ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В статті розкриваються умови організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників ОУЗ з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Розглянуті зовнішні та внутрішні умови, впливаючі на результативність управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ОУЗ з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Визначені етапи здійснення стратегічного планування, як однієї з важливих функцій управлінської команди в організації вищезазначеного процесу орієнтації старшокласників на педагогічну професію.

Ключевые слова: управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ОУЗ, інформаційно-комунікаційні технології, зовнішні та внутрішні організаційно-педагогічні умови, стратегічне планування, функції управління, ефективна система управління.

Conditions of organising the process of pedagogical orientation of senior pupils in secondary schools with the use of informative-communicative technologies are uncovered in the article.

External and internal conditions influencing the results of managing the process of pedagogical orientation of senior pupils in secondary schools with the use of informative-communicative technologies is examined and main stages of implementing strategical planning to practice as one of the key functions of managing team in organization of the above mentioned process of orientation senior pupils on pedagogical profession.

Key words: managing the process of pedagogical orientation of senior pupils in secondary schools, informative-communicative technologies, external and internal conditions of managing the process of pedagogical orientation of senior pupils in secondary schools with the use of informative-communicative technologies, strategical planning, functions of management, effective system of management.

Процес педагогічної орієнтації старшокласників на педагогічну професію набуває складності в сучасних умовах інтеграції в мультикультурне суспільство. Від управлінської команди залежить формування у старшокласників не лише інтересу до педагогічної професії, але й готовності працювати в сучасних умовах інформаційно-технічного прогресу, де певні технології передачі інформації швидко замінюються новими, більш прогресивними. Метою нашої статті стали дослідження та аналіз організаційно-педагогічних умов, як сукупності зовнішніх та внутрішніх взаємодіючих обставин, що впливають на результативність управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ та сприяють його успішній практичній реалізації.

Теоретичним надбанням нашого дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних учених

з питань профорієнтації старшокласників, управління освітніми закладами, пошуку ефективних способів етапної підготовки майбутніх учителів у педагогічних системах, окремих аспектів управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Серед них варто назвати роботи Г. Балла, Д. Барнетта, Р. Бендлера, О. Боднар, А. Веліховської, Н. Волкової, О. Галуса, Д. Гранка, Чарльза С. Джейкобса, В. Демчука, І. Дичківської, Р. Ділтса, В. Доротюк, Л. Забродської, Г. Єльнікової, Т. Кампу, Л. Калініної, Ю. Конаржевського, І. Лернера, В. Лугового, В. Мадзігона, Д. Манна, О. Мармази, В. Маслової, В. Мельник, С. Моріарті, Н. Морзе, Н. Ничкало, Ф. Ньюмена, В. Олійника, Н. Платонова, М. Піддячого, А. Разумовської, Р. Річі, З. Рябової, О. Сазонова, В. Семиченко, Е. Серновича, Т. Сорочан, М. Тименка, Є. Чернишової, А. Чміля, В. Яковця.

Мета дослідження зумовила виконання таких завдань, як:

- 1) розкриття сутності поняття «умови»;
- 2) визначення зовнішніх та внутрішніх умов, що впливають на управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ;
- 3) обґрунтування етапів стратегічного планування як однієї з важливих функцій управлінської команди в організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників.

Для чіткого розуміння впливу зовнішніх та внутрішніх умов на організацію процесу педагогічної орієнтації старшокласників необхідно детально розкрити сутність поняття «умови». У тлумачному словнику С. Ожегова «умови» визначено як обставини, за яких що-небудь відбувається, від яких що-небудь залежить [6]. У словнику української мови умови розглядаються як необхідні обставини, що роблять можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь; правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, що забезпечують нормальну роботу чого-небудь [13]. Короткий тлумачний словник української мови трактує умову як «1) необхідну, обов'язкову обставину, передумову, що визначає, зумовлює існування, здійснення чого-небудь; 2) обставину, де здійснюється певна дія; 3) обставини, за яких будь-що здійснюється» [3].

У науковій літературі виділяють два типи умов: *зовнішні* та *внутрішні*, що взаємодіють, забезпечуючи цілісний підхід до організації процесів, що відбуваються в системі освіти. Так, до зовнішніх умов належать ті, що впливають на розвиток та перебудову системи освіти України в цілому: розвиток сучасної ринкової економіки; перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства; глобалізація сучасного світу; розбудова демократичного громадянського суспільства; правове регулювання суспільно-політичних процесів; гуманізація соціальних відносин; інтеграція європейського та світового освітнього простору; розвиток системи підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; застосування комунікаційних технологій на всіх рівнях суспільства й освіти тощо. Ці умови впливають на діяльність ЗНЗ, їх функціонування та розвиток, охоплюючи процеси, що відбуваються в рамках цих систем (навчальний, виховний, організаційний, управлінський процес) [12].

Нами виокремлено зовнішні та внутрішні організаційно-педагогічні умови управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ. У контексті дослідження вони розглядаються як *спеціальні обставини, що: утворюють зовнішнє та внутрішнє середовище процесу педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ; регулюють правила діяльності педагогічного колективу з питань профорієнтації учні; активізують та скеровують взаємодію учасників навчально-виховного процесу з профорієнтаційної діяльності; зумовлюють вимоги, виконання яких має забезпечити цілеспрямовану*

організацію та управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ.

Серед зовнішніх організаційно-педагогічних умов управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ нами виділено *правові*. Вони містять закони, підзаконні акти, державні програми, положення Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки, що безпосередньо формують державну політику у галузі освіти України, визначають пріоритети організації навчально-виховного процесу, а також основні завдання, зміст та напрями профорієнтаційної діяльності зі старшокласниками.

Так, закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Державна Програма «Вчитель», Державна Програма розвитку освіти на 2006–2010 роки», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Положення «Про загальноосвітній навчальний заклад», Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 рр. формують нормативно-правову основу діяльності закладів та установ освіти, розкривають просвітницьку роль учителя в суспільстві та необхідність відтворення педагогічних кадрів, передбачають створення осередків профорієнтаційної діяльності у навчальних закладах, ураховують особливості управлінської діяльності керівництва ЗНЗ з питань педагогічної орієнтації старшокласників, підтверджують доцільність та важливість застосування ІКТ у діяльності педагогічних колективів з питань профорієнтації учнів тощо [7].

Окрім того, Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 рр., Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 р., Положення про електронні освітні ресурси [11] визначають зміст, форми та місце ІКТ у навчально-виховному процесі ЗНЗ відповідно до мети, завдань та особливостей профорієнтаційної діяльності. Тому логічно вести мову про іншу важливу зовнішню організаційно-педагогічну умову управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ – *врахування професіограми вчителя*, що містить знання предмету, володіння мистецтвом комунікацій, використання сучасних форм та видів профорієнтаційної діяльності, здатність застосовувати ІКТ у навчально-виховному процесі.

До внутрішніх організаційно-педагогічних умов управління педагогічною орієнтацією старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ нами було віднесено: організаційну структуру ЗНЗ; систему менеджменту; стратегічне планування за принципом демократизації; вибір форми педагогічної орієнтації старшокласників з урахуванням впливу сучасного інформаційного суспільства на педагогічну діяльність; готовність адміністрації та педагогічного колективу до організації цілеспрямованого процесу педагогічної орієнтації старшокласників; матеріально-технічну базу

навчального закладу (комп'ютерні класи, мультимедійне обладнання, інтерактивні дошки тощо); постійно діючий інформаційний простір засобами ІКТ; соціально-педагогічну комунікацію як складову процесу педагогічної орієнтації старшокласників; систему навчально-виховних заходів ЗНЗ із розвитку комунікативних, організаційних та творчих навичок старшокласників; зв'язок ЗНЗ з батьками учнів; співпрацю з учнівським самоврядуванням.

Нами також враховано думку І. Підласого, який до внутрішніх умов діяльності навчальних закладів відносить професійний кваліфікаційний рівень учителів, які працюють у навчальному закладі й орієнтацію керівництва ЗНЗ на впровадження інноваційних технологій [10].

Внутрішні умови організації та управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ містять також поділ прав, обов'язків, повноважень та відповідальності членів управлінської ланки. Ми погоджуємось з позицією Л. Карамушки, що педагогічну ініціативу вчителя неможливо розвивати наказами та адміністративними заходами. Необхідно перейти до інструктування, а також до інших спеціальних організаційних впливів [8]. Із цим процесом у нашому дослідженні пов'язано використання технології нейромеджменту. За такого підходу діяльність управлінської ланки ЗНЗ щодо організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників буде більш ефективною, тому що зміна жорсткої вертикальної ієрархічної структури управління ЗНЗ дозволяє забезпечити рівність членів управлінської ланки. За таких організаційних умов змінюється роль керівника ЗНЗ, який окреслює сферу діяльності кожного члена управлінської ланки, формуючи конкретні завдання, надаючи необхідну інформацію, створюючи ефективні комунікації. Це надає змогу кожному члену управлінської ланки самостійно встановлювати та розв'язувати організаційні та індивідуальні цілі.

Члени управлінської ланки, встановивши індивідуальні цілі, отримують змогу адекватно оцінювати результати діяльності та відчувати власну відповідальність за виконання поставлених цілей [2]. Згідно з таким підходом, зменшується формалізація управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників, а зв'язки між членами управлінської ланки та їх конструктивна взаємодія постають у вигляді сукупності ефективних способів впливу на цей процес та вибір оптимальних технологій його організації.

Окрім того, важливою умовою успіху процесу педагогічної орієнтації старшокласників стає зміна сприйняття учасниками навчально-виховного процесу будь-якої педагогічної ситуації. Зазначимо, що американськими вченими проведено експеримент зі зміни сприйняття вчителями конкретної навчально-виховної ситуації. Після проведеного ІQ-тесту вони виділили декількох учнів, зазначивши, що вони «нерозкриті бутони», які дадуть високі результати наступного року. Вчителі поводити себе з цими учнями по-іншому, акцентуючи увагу на позитивних характеристиках дій, вчинків та навчальних досягненнях

учнів. Упровадження цього підходу дало значні позитивні результати навчальної діяльності учнів.

Отже, формуючи наші підходи, необхідно зазначити, що для керівника важливо налаштувати управлінську команду на позитивні дії, враховуючи вплив сукупності організаційних та педагогічних факторів процесу педагогічної орієнтації старшокласників. Також під час планування та організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників необхідно врахувати моменти, що є важливими для досягнення учасниками навчально-виховного процесу цілей профорієнтації й акцентувати на них увагу вчителів, керівників та учнів. В управлінні процесом педагогічної орієнтації старшокласників акцент має бути зроблено на розвиток позитивного сприйняття старшокласниками професії вчителя через оцінювання професійних, ділових, особистісних якостей та стилю поведінки представників управлінської ланки і педагогічного колективу ЗНЗ.

Однією з основних внутрішніх умов ефективного управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ із застосуванням ІКТ є стратегічне планування за принципом демократизації, в межах якого в ролі суб'єктів управління мають бути залучені не лише керівник ЗНЗ та його заступники, а й інші члени управлінської ланки (*рис. 1*).

Розглянемо поглиблено зміст кожного етапу цього процесу.

I-й етап. На початку організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників головною функцією є стратегічне планування. Керівник ЗНЗ делегує окремі функції планування членам управлінської ланки (заступникам, фахівцям-вчителям, представникам ВНЗ, членам батьківського комітету та учнівського самоврядування), які надають пропозиції, встановлюють довготермінові, середньотермінові та короткотермінові цілі та завдання, обирають засоби для їх здійснення. Інші функції суб'єкта управління також зберігаються та відповідно реалізуються на кожному рівні управління, враховуючи обрану стратегію процесу педагогічної орієнтації старшокласників та механізм її реалізації у певному навчальному закладі.

II-й етап. У процесі реалізації стратегічного плану головну роль мають відігравати такі суб'єкти управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників, як: педагогічний колектив, батьківська громада та громадські організації, а також шкільне самоврядування і наявні молодіжні шкільні організації, що будуть задіяні у заходах з педагогічної орієнтації старшокласників. Від їхньої самоорганізації, злагодженої взаємодії та активності залежить успіх реалізації стратегічного плану.

III-й етап. Керівництво ЗНЗ з періодичністю один раз на місяць має здійснювати моніторинг навчально-виховного процесу педагогічної орієнтації старшокласників, а також коригувати у визначених межах діяльність суб'єктів управлінського процесу. Громада батьків та члени учнівського самоврядування раз на квартал мають звертати увагу та оцінювати виконання управлінських функцій з боку керівництва ЗНЗ.

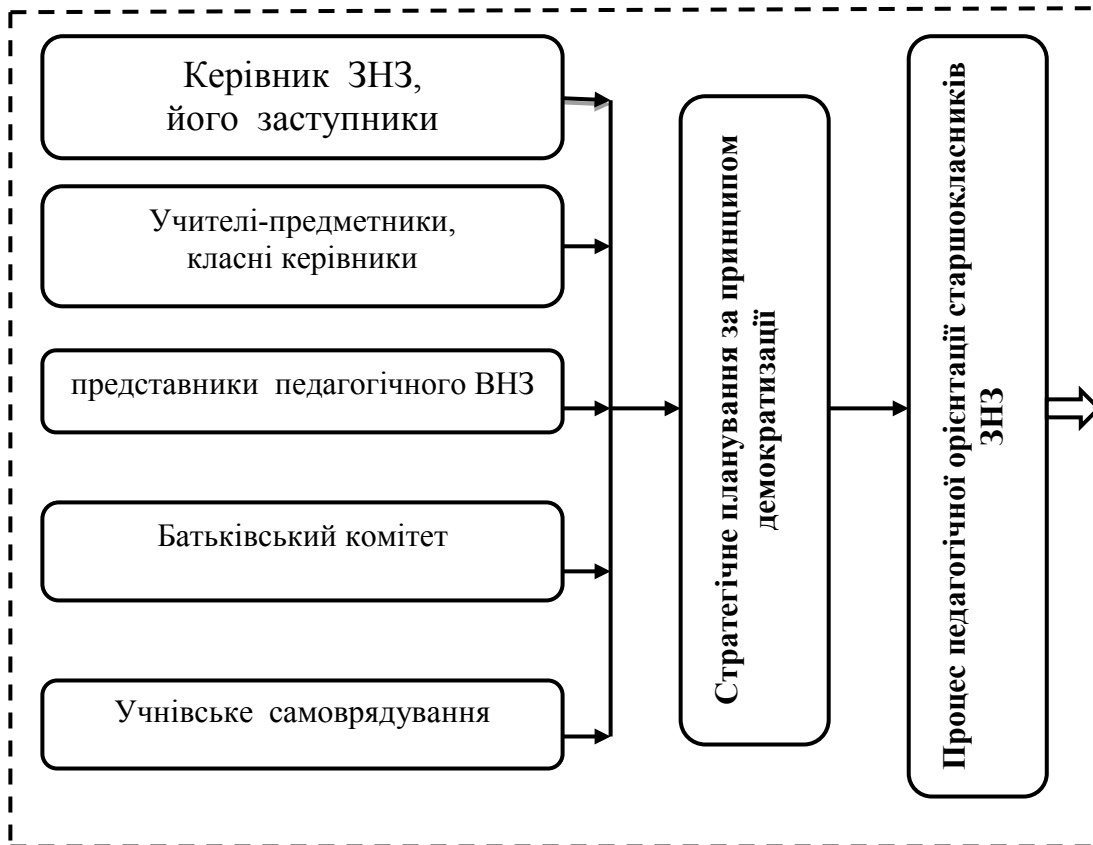

Рис. 1. Стратегічне планування процесу педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ за принципом демократизації

IV-й етап. На цьому етапі важливою умовою успішної реалізації стратегічного плану з педагогічної орієнтації старшокласників є забезпечення мотивування педагогічного колективу та надання:

- учителям – професійних консультацій з науково-теоретичних знань щодо підготовки дієвих навчально-виховних заходів визначеної тематики; практичної допомоги в організації та проведенні масових профорієнтаційних заходів; інформаційного супроводу та належних технічних умов для здійснення навчально-виховного процесу з педагогічної орієнтації старшокласників (забезпечення необхідними приміщеннями, наочними матеріалами, технічними засобами тощо);

- членам учнівського самоврядування – більш широких повноважень щодо керівництва учнівськими групами в соціальних мережах, де здійснюються Інтернет-комунікації з функціями швидкого зворотного зв'язку, що забезпечують безпосередній процес спілкування та обмін інформацією, а також їхньої участі в рекламних заходах з питань педагогічної орієнтації старшокласників;

- членам батьківського комітету – залучення їх до процесу обміну інформацією з метою розв'язання питань профорієнтаційної діяльності;

- представникам ВНЗ – вільного, відкритого та доступного інформаційного простору для ознайомлення

й пропаганди вищої педагогічної освіти та конкретного ВНЗ педагогічного спрямування.

Передбачається оцінювання кількості та якості затраченої учасниками управлінської ланки, а також здійснення на її основі матеріального заохочення та матеріальних санкцій у межах бюджету ЗНЗ та спонсорських внесків.

V-й етап. На цьому етапі важливу роль відіграє функція зовнішніх комунікацій, що має здійснюватись невід'ємно від попередніх функцій управління. Керівництво ЗНЗ має налагодити зв'язки з організаціями, що мають відношення до педагогічної або профорієнтаційної діяльності навчального закладу та можуть сприяти наданню додаткових інформаційних джерел, ознайомленню з досвідом здійснення педагогічної діяльності на різних рівнях навчального і виховного процесів, що надасть можливість погляду учнів на педагогічну діяльність, як на перспективну у виборі майбутньої професії вчителя та професійного кар'єрного зростання.

VI-й етап. Функція фінансування профорієнтаційної діяльності навчального закладу має здійснюватись на цьому етапі через залучення спонсорських коштів. ВНЗ зацікавлені в отриманні креативного, підготовленого абітурієнта; політичних структур, активність яких зростає в передвиборчий період, коли вони можуть надати не тільки джерела фінансування,

але й нові місця для здійснення практики громадського спілкування; батьків та громадських організацій, що є також важливим елементом педагогічної орієнтації та прагнуть підтримати молодих людей у намірі стати висококваліфікованими фахівцями педагогічної справи.

VIII-й етап. Пріоритетним на цьому етапі є реалізація функцій маркетингу та оцінювання результатів виконання стратегічного плану з педагогічної орієнтації старшокласників. Без аналізу ринку педагогічної діяльності, прогнозування кадрового потенціалу у нестійких умовах функціонування системи освіти, нестабільної демографічної ситуації, а також суттєвих змін у професіограмі вчителя в умовах євроінтеграції неможливо здійснювати організацію процесу педагогічної орієнтації старшокласників на високому рівні, що мають відповідати вимогам часу, держави й суспільства.

Таким чином, на підставі дослідження взаємозв'язку умов, етапів та конкретних функцій управління процесом педагогічної орієнтації старшокласників ЗНЗ формується ефективна система менеджменту педагогічної орієнтації старшокласників, упорядковуються елементи навчально-виховного процесу, здійснюється мотивування керівних та педагогічних кадрів, удосконалюється управлінський процес, обумовлюється використання в управлінні сучасних ІКТ додаткових умов впливу на учнівську аудиторію та відмічаються позитивні результати у формуванні інтересу старшокласників до педагогічної професії з подальшим вступом до педагогічних ВНЗ.

Використані літературні джерела

1. Біла книга національної освіти України [Текст] / Т. Ф. Алексєнко, В. М. Аніщенко, Т. О. Балл та ін.; гол. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред.: В. І. Луговий, В. М. Мадзігон, О. Я. Савченко; ред. кол.: М. І. Бурда та ін.; за заг. ред. В. Г. Кременя // НАПН України. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2010. – 340 с.

2. *Джейкобс С. Ч.* Нейроменеджмент [Текст]: пер. с англ. / С. Ч. Джейкобс. – К.: Companion group, 2011. – 208 с.

3. Короткий тлумачний словник української мови: близько 7000 слів [Текст] / за ред. Л. Г. Гринчишина. – К.: Просвіта, 2004. – 608 с.

4. *Меркулова С. І.* Складові організації процесу педагогічної орієнтації старшокласників із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій [Текст] / гол. ред. І. С. Волощук та ін. // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: зб. наук. пр. – Вип. 10. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – С. 153–163.

5. *Меркулова С. І.* Професійна орієнтація як система: прогр. та метод. рек. для проректорів з навчальної та виховної роботи (заступників директорів інститутів) ВНЗ III–IV рівнів акредитації, керівників ЗНЗ [Текст] / С. І. Меркулова, В. К. Мельник, Н. Ф. Федорова. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2013. – 40 с.

6. *Ожегов С. І.* Толковый словарь русского языка [Текст] / С. І. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М., 1993. – 960 с.

7. Освіта в Україні. Нормативна база [Текст] / уклад. Є. К. Пашутинський. – 3-є вид., змін. та доп. – К.: КНТ, 2007. – 520 с.

8. Освітній менеджмент [Текст]: навч. посіб. / авт. кол. за ред.: Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с.

9. Педагогические технологии [Текст]: учеб. пособие для студентов пед.специальностей / под общ. ред. В. С. Кукушина. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издат. центр «МарТ», 2004. – 336 с. – (Серия: «Педагогическое образование»).

10. *Платонов К. К.* Структура и развитие личности [Текст] / отв. ред. А. Д. Плоточкин. – М.: Наука, 1986. – 256 с.

11. Постанова «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-%D0%BF-card2#Card>

12. Психологическая энциклопедия. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://enc-dic.com/enc_psy/Proforientacija-20759.html

13. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voluntary.ru/dictionary/898/word/pedagog>.